

Торстейн Бунде Веблен

(1857-1929) – американський соціо-лог, економіст, публіцист. Основоположник інституційного напрямку в політичній економії. Доктор філософії (з 1884 р.). Викладав в Корнельському, Стенфордському, Чиказькому та ін. університетах. Основним мотивом творчості Веблена була критика сучасної соціальної еліти Америки. Сформулював ряд положень загально-теоретичного плану, в яких чітко проявився вплив популярних на той час течій, таких як марксизм, теорія інстинктів, соціал-дарвінізм. Став одним з творців теорії споживання, розглядаючи як мету придбання якої-небудь речі не стільки як задоволення природних потреб людини, скільки як демонстрацію приналежності індивіда до того чи іншого суспільного класу. Основним конфліктом вважав проти-стояння «світу бізнесу» (сучасний йому різновид дозвільного класу) і «світу індустрії» (всіх зайнятих виробничою діяльністю, серед яких провідна роль належить інженерно-технічному персоналу). Можливість позитивної соціальної перебудови пов'язував з переходом влади від «бізнесу» до «індустрії».

Основні праці: *«Теорія дозвільного класу»* (1899), *«Дослідження природи миру та умов його збереження»* (1917) та ін.

Розділ I. Вступний

Свідоцтва, що надаються звичаями і рисами культури спільнот, які знаходяться на нижчому ступені розвитку, вказують, що інститут дозвільного класу з'являється поступово під час переходу від первісного дикунства до варварства або точніше, під час переходу від миролюбного до послідовно войовничого укладу життя. Умовами, очевидно необхідними для його появи, є: 1) у спільності повинен бути хижацький спосіб життя (війна або полювання на велику дичину або і те й інше), тобто чоловіки, які становлять в цих випадках виникаючий дозвільний клас, повинні засвоїти звичку заподіювати шкоду силою і хитрістю, 2) кошти для підтримки життя мають діставатися на досить легких умовах з тим, щоб можна було звільнити

значну частину суспільства від постійної участі в праці за заведеним розпорядком. Інститут дозвільного класу розвивається з раніше заснованого розмежування видів діяльності, відповідно до якого одні види почесні, а інші – ні.

У такій хижацькій групі мисливців бій і полювання стають функцією здорових чоловіків. Інша робота виконується жінками, при цьому інші члени спільноти, які не придатні для чоловічої роботи, потрапляють в один ряд із жінками. За такої діяльності чоловіка-варвара, яка в її розвинутому вигляді в корені розходиться з жіночою роботою, різні зусилля, не пов'язані із затвердженням доблесті, стають негідними чоловіка. Коли така традиція знаходить стійкість, загальний здоровий глузд підносить її в канон поведінки, тому для поважаючого себе чоловіка на цій стадії розвитку культури жодне заняття і жодне надбання неможливе морально, якщо воно не базується на доблесті – силі або обмані. Коли в соціальній групі в результаті довгого засвоєння звички встановлюється хижацький спосіб життя, загально визнаною економічною функцією здорового чоловіка стає вбивство, знищення в боротьбі за існування тих суперників, які намагаються протистояти йому або сховатися, подолання і навернення в своє підпорядкування ворожих сил зовнішнього середовища, що наполегливо заявляють про себе. Це уявлення про відмінність між доблесною діяльністю та сумною працею вкорінюється так сильно і виявляється таким вимогливим, що в багатьох мисливських племенах чоловік не може сам приносити вбиту ним дичину, а повинен посилати дружину, щоб та виконала цю більш низьку функцію.

Ті види занять, які слід відносити до розряду доблесної діяльності, – гідні, благородні заняття, інші види занять, що не містять елемента доблесті, і особливо ті з них, які передбачають служіння або підпорядкування, – негідні, неблагородні. Поняття про гідність або честь у застосуванні до людини або її вчинків є поняттям першорядної важливості у розвитку класових відмінностей, і тому необхідно дещо сказати про його походження та значення. Його психологічну основу можна показати в загальних рисах наступним чином.

Будучи об'єктом неминучого відбору, людина є агентом діяльності. Вона – агент, – що в будь-якій дії прагне до досягнення

якої-небудь конкретної, об'єктивної безособової мети. У силу того, що вона є таким агентом, вона наділена схильністю до роботи, що приносить результати, і відчуває неприязнь до даремних зусиль. Вона віддає собі звіт у перевагах, якими володіють такі якості, як корисність чи результативність, і не бачить переваг у марній траті сил або нездатності (до праці). Цю схильність до ефективних дій можна назвати «інстинктом майстерності». Там, де традиції суспільного життя або обставин призводить до звичайного порівнювання однієї людини з іншою в контексті ефективності їхніх дій, там у зіставленні себе з суперником, у порівнянні, що викликає заздрість, виробляється інстинкт майстерності. До якого рівня це відбувається, певною мірою залежить від характеру населення. У тій спільноті, де стає звичайним таке засноване на заздрості порівняння, демонстративне досягнення успіху як основа поваги стає метою, переслідуваної заради неї самої. Виявляючи свої здібності в дії, людина знаходить повагу і уникає осуду. У результаті інстинкт майстерності трансформується в суперництво і демонстрацію перед іншими своєї сили. На ранній стадії соціального розвитку, коли суспільство звичайно ще веде мирний та, можливо, осілий спосіб життя, а система індивідуальної власності ще не розвинена, найбільш повний прояв здібностей окремої людини може відбуватися головним чином у заняттях, спрямованих на підтримку життя групи. Яку б форму не вибирало економічне суперництво між членами такої групи, воно буде стосуватися головним чином корисності членів спільноті у трудовій діяльності.

Коли суспільство переходить від стадії миролюбного дикунства до хижацької фази, умови суперництва змінюються. Спонукальні мотиви стають більш вагомими і наполегливими, і сама можливість суперництва значно збільшується. Дії чоловіків усе більше набувають характеру доблесної діяльності, а виникаюча заздрість порівняння одного мисливця чи воїна з іншим стає все більш простою і звичною. Трофеї – відчутний доказ доблесті – займають певне місце у способі мислення людей як невід'ємний атрибут існування. Захопленена здобич, трофеї полювання або нальоту починають цінуватися як свідчення неабиякої сили. Агресія стає загальноприйнятою формою бойових дій, здобич виступає як доказ успішної агресії. Як прийнято, на цьому ступені розвитку культури боротьба стає загальновизнаною, гідною формою самовираження, а

корисні предмети чи послуги, що одержані захопленням чи пограбуванням, служать як традиційні приклади успішної боротьби. Таким чином, у силу протиставлення отримання матеріальних предметів способами, відмінними від захоплення, починає вважатися негідним високого звання людини. Та ж одіозність і з тієї ж причини поширюється на виконання виробничої роботи або зайнятість в особистому служінні. Таким чином, виникає підтримування заздрістю відмінність між доблесною діяльністю та здобуттям за допомогою захоплення, з одного боку, та виробничою зайнятістю – з іншого. Праця набуває характеру нудного заняття в силу зневажливого ставлення до неї.

Істотна відмінність між миролюбною та хижацькою фазами розвитку культури є, отже, не механічна відмінність, а різниця у свідомості. Зміна духовного світовідчуття є результатом зміни матеріальних сторін життя групи, і настає вона поступово, з послідовною перевагою матеріальних обставин, що сприяють хижацькій позиції.

Життя тієї або іншої групи буде характеризуватися як миролюбне до тих пір, поки звичай звертатися до бою не висуне боротьбу на перший план у повсякденній свідомості людей, поки вона не стане чільною ознакою суспільного життя людини. Група, очевидно, може засвоювати хижацьку позицію в більшій чи меншій мірі, тому спосіб життя і канони поведінки в групі можуть більшою чи меншою мірою бути схильні до духу хижацтва. Таким чином, розуміється, що дана фаза культури настає поступово, через сукупний розвиток хижацьких схильностей, звичок і традицій; подібний розвиток відбувається внаслідок таких змін в умовах колективного життя, які дозволяють зберігати і розвивати ті властивості людської природи, які призводять до хижацького, а не до миролюбного способу життя. Свідчення на користь гіпотези існування такої миролюбної стадії первісної культури виводяться здебільшого не з етнології, а з психології.

Розділ II. Грошове суперництво

У процесі еволюції культури виникнення дозвільного класу збігається із зародженням власності. Це неодмінно так, бо ці два інститути є результатом дії одних і тих же економічних сил. На етапі зародження це всього лише різні аспекти одних і тих же

загальних фактів про будову суспільства. У світі поставлених перед нами цілей власність і дозвілля привертають інтерес саме як елементи соціальної структури, як традиційне явище. Звичного нехтування працею не достатньо для виділення дозвільного класу; один тільки механістичний розгляд факту наявності в суспільстві користування і споживання також не дозволяє виділити інститут власності.

Ранньою диференціацією, з якої виникло розшарування суспільства на бездіяльні та працюючий класи, є підтримувана на нижчих рівнях варварства відмінність між чоловічою і жіночою працею. Таким же чином найбільш ранньою формою власності є власність на жінок з боку здорових чоловіків громади. Цей факт можна виразити в більш загальних словах і ближче до розуміння життя самими варварами, сказавши, що це – власність на жінку з боку чоловіка.

Закріплене звичкою привласнення і споживання певного незначного рухомого майна відбувається без виникнення питання про власність, тобто питання, встановленого традицією справедливого домагання сторонніх щодо індивіда предметів. Жінки потрапляють у власність на нижчих рівнях варварської культури, мабуть, починаючи із захоплення полонянок. Первинною причиною захоплення і присвоєння жінок була, ймовірно, їх корисність як трофеїв. Практика захоплення у ворога жінок як трофеїв призвела до виникнення власності у формі шлюбу, що призвів до сім'ї з чоловіком на чолі. Слідом за цим рабство поширюється на інших бранців і людей, які потрапляють у підпорядкування, крім жінок, а власність у формі шлюбу поширюється не тільки на тих, що захоплені у ворога, а й на інших жінок. Продуктом суперництва в умовах хижачтва таким чином стали, з одного боку, виникнення форми шлюбу, що спирається на примус, та, з іншого – звичай володіння власністю. Ці два інститути невиразні в початковій стадії свого розвитку, вони обидва виникають з прагнення процвітаючих чоловіків представити на доказ виявленої доблесті щось надійне. Вони обидва також знаходяться у підпорядкуванні у тій схильності до майстерності, яка пронизує всі хижачькі суспільства. Поняття власності поширюється від жінок як об'єктів власності на продукти їхньої праці; таким чином, виникає власність як на людей, так і на речі. Таким шляхом встановлюється струнка майнова система. І хоча на

пізніх етапах розвитку суспільства корисність предметів у споживанні стала найменш очевидним параметром їх цінності, багатство все-таки жодним чином не втратило свого суто практичного значення як престижне свідчення сили власника.

Де б не проявлявся інститут приватної власності, нехай навіть у слаборозвинутій формі, там процес економічного розвитку носив характер боротьби за володіння майном. В економічній теорії, особливо серед тих економістів, які прихильні сучасним доктринам класичного спрямування, увійшло у звичай розуміти цю боротьбу за багатство як, по суті справи, боротьбу за існування.

Метою придбання та накопичення прийнято вважати споживання накопичених матеріальних благ – будь то споживання безпосередньо самим власником або його родиною, яка при такому теоретичному підході ототожнюється з ним. Принаймні вважається, що економічна теорія має право враховувати одну тільки цю мету придбання.

Однак тільки в тому випадку, коли термін «матеріальне споживання» взятий в далекому від свого наївного сенсу значенні, можна сказати, що матеріальне споживання дає силу стимулу, від якого незмінним чином відбувається накопичення. Мотив, що лежить в основі власності, – суперництво; цей же мотив суперництва, на базі якого виникає інститут власності, залишається дієвим у подальшому розвитку цього інституту і в еволюції всіх тих рис соціальної структури, до яких власність має відношення. Володіння багатством наділяє людину пошаною, а вона виділяє людей і робить їх об'єктом заздрості. Не можна сказати нічого настільки ж вагомого ні про споживання матеріальних благ, ні про будь-який інший стимул до придбання, і зокрема про будь-який стимул до накопичення.

Не слід, звичайно, упускати з уваги той факт, що в суспільстві, де майже всі матеріальні цінності є приватною власністю, необхідність заробляти кошти на життя є потужним всюдисущим стимулом для бідніших членів суспільства. Потреба у підтримці існування і в збільшенні матеріальних благ може протягом якогось часу бути переважаючим мотивом придбання для тих класів, які, за звичаєм, зайняті ручною працею, чії кошти для існування не мають твердого ґрунту і які володіють малими статками і зазвичай трохи накопичують; проте в ході розгляду з'ясовується, що навіть у цих бідних класів переважання стимулу споживання матеріальних благ

не є таким незаперечним, як іноді припускають. З іншого боку, для членів і верств суспільства, які головним чином зайняті накопиченням багатства, стимул підтримання життя і споживання матеріальних благ значної ролі не відіграє. Причини зародження та становлення інституту власності не пов'язані з тим мінімумом засобів, який потрібен для підтримки життя. Головний стимул виходив спочатку з відмінностей і заздрості, пов'язаних з рівнем добробуту, і ніякий інший стимул, крім як тимчасового і в силу виключення, на більш пізньому етапі розвитку не захоплював чільного місця.

Початкова стадія розвитку інституту власності, стадія придбання шляхом відвертого захоплення і навернення на свою користь переходить у наступну стадію – стадію організації виробництва, що зароджується на основі приватної власності (на рабів); плем'я розвивається в більш-менш економічно самостійній виробничій спільноті; тепер придбання починають цінуватися не стільки як свідчення успішного результату набігу, а, швидше, як свідчення переваги володаря цих матеріальних цінностей у силі над іншими індивідами в межах спільноти. Заздрісне зіставлення тепер стає насамперед порівнянням володаря власності з іншими членами групи. Власність ще зберігає природу трофея, але з розвитком культури рахунок трофеїв, що свідчать про успіхи, все більше стає рахунком успіхів в азартній гонитві за власністю, яка ведеться між членами групи з квазімиролюбивими правилами кочового життя.

У міру того як хижацька діяльність витісняється виробничою діяльністю в повсякденному житті громади, а також у способі мислення людей, трофеї хижацьких набігів як загальноприйнятий показник успіху і переваги в силі поступово, але все більше замінюються накопиченою власністю.

Як тільки володіння власністю стає основою для поваги людей, воно тим самим стає також необхідним для тієї задоволеності собою, яку ми називаємо самоповагою. У будь-якому суспільстві, де є відокремлення матеріальних цінностей, індивіду заради його власного душевного спокою потрібно володіти такою ж часткою матеріальних цінностей, як і інші, ті, в один клас з якими він, за звичаєм, себе зараховує; і крайнє задоволення – мати дещо більше, ніж інші. Але як тільки людина робить нові придбання і новий рівень добробуту, що досягається у результаті цього, стає для неї

звичним, цей новий рівень негайно перестав приносити скільки-небудь більше задоволення, ніж приносив колишній.

Схильність до цілеспрямованої діяльності і відраза, яка відчувається за будь-якої безплідності своїх зусиль, притаманні людині в силу її властивості виступати як агент дії і не залишають її навіть тоді, коли вона піднімається над рівнем наївної общинної культури, де домінуючою нотою є безроздільне єднання індивіда і групи, з якою пов'язане її життя. Коли перед нею відкривається хижацький шлях, де своєкорисливість у вузькому значенні слова стає переважаючою, ця схильність ще залишається при ній як всепроникаюча риса, яка формує спосіб її життя. Прихованим економічним мотивом залишається схильність до досягнення успіху і неприхильність до даремності зусиль. Змінюються лише форма вираження цієї схильності і безпосередні об'єкти, на які вона спрямовує діяльність людини. За системи індивідуальної власності найбільш доступними для досягнення мети є ті кошти, які надає придбання та накопичення матеріальних цінностей, і, коли складається на базі поваги до себе антитеза «я – він» стає більш усвідомленим, схильність до досягнень – інстинкт майстерності – все більше прагне прийняти форму напружених старань перевершити інших у грошовому успіху. Грошовий успіх, що перевіряється заздрісним зіставленням себе з іншими людьми, стає загальноприйнятною метою дії. Зіставлення себе з іншими людьми набуває сприятливого для людини результату в результаті прагнення до однієї мети – грошового успіху, – що є в поточний момент загальноприйнятим і законним, і, отже, неприхильність до марних дій у значній мірі зрощується зі стимулом суперництва. Воно спрямоване на посилення боротьби за грошову престижність шляхом накладання різкого несхвалення на будь-яку невдачу і на будь-який доказ невдачі у справі грошового успіху. Цілеспрямованими починають вважатися головним чином ті зусилля, які ведуть до більш достовірного прояву накопиченого багатства. Серед мотивів, якими керуються люди при накопиченні багатства, першість і за розмахом, і за силою залишається за цим мотивом грошового суперництва.

Глава IV. Демонстративне споживання

Підставне споживання в сім'ях середніх і нижчих прошарків не може вважатися прямим вираженням дозвольного способу життя,

оскільки сім'ї з середнім і низьким достатком до дозвільного класу не потрапляють. Тут швидше дозвільний спосіб життя знаходить своє опосередковане вираження. У питанні поважності дозвільний клас займає чільне місце в соціальній структурі, а його спосіб життя і норми гідності є нормами поважності для всього суспільства. Дотримання цих норм, хоча б лише наближене, стає обов'язком усіх, хто стоїть на більш низьких щаблях соціальної драбини. У сучасному цивілізованому суспільстві прикордонна лінія між його прошарками стає розмитою і рухомою, і в будь-якому суспільстві, де має місце така картина, норма поважності, що встановлюється вищими класами, поширює свій вплив зверху вниз на всю структуру суспільства до найнижчих верств. У результаті як свій ідеал благопристойності представники кожного прошарку суспільства беруть спосіб життя, увійшовши до моди в наступному сусідньому, вищому прошарку, і спрямовують свої зусилля на те, щоб не відстати від цього ідеалу, боячись у разі невдачі поплатитися своїм добрим ім'ям, а також втратити повагу до себе, вони змушені підкорятися загальноприйнятим законом благопристойності, принаймні зовні.

Основа, на якій врешті-решт спочиває хороша репутація в будь-якому високоорганізованому суспільстві, – грошова сила. І засобами демонстрації грошової сили, а тим самим і засобами придбання або збереження доброго імені є ледарство і демонстративне матеріальне споживання. Власне, обидва ці способи, поки залишається можливим їх застосування в міру руху вниз по щаблях соціальної драбини, залишаються в моді, і в тих нижчих прошарках, де ці два способи застосовуються, і той і інший обов'язок значною мірою передається в родині дружині і дітям. На більш низькому ступені, де для дружини стає нездійсненним який би то не був рівень неробства, навіть показний, все-таки зберігається демонстративне матеріальне споживання, здійснюване дружиною і дітьми. Глава сімейства також може щось робити в цьому напрямку і зазвичай насправді робить, однак при зануренні на ще більш низькі рівні, де бідність граничить з життям у нетрях, чоловік, а незабаром і діти практично перестають споживати матеріальні цінності заради видимості і жінка залишається практично єдиною, хто демонструє грошову благопристойність сім'ї. Будь-яке демонстративне споживання, яке стало звичаєм, не залишається без уваги в жодних прошарках суспільства, навіть

найбільш зубожілих. Від останніх предметів цієї статті споживання відмовляються хіба що під тиском жорстокої потреби. Люди будуть витримувати крайню бідність і незручності, перш ніж розлучаться з претензією на грошову благопристойність, з останньою дрібничкою. Немає жодного класу і жодної країни, які б настільки малодушно піддавалися тиску фізичних потреб, що відмовлялися б собі в задоволенні такої вищої, чи духовної, потреби.

Глава VI. Грошові канони смаку

Мудрий політик зробив висновок, підсумувавши все це в такому афоризмі: «Дешева сукня – недостойна людина», і, мабуть, не знайдеться нікого, хто б не відчув всієї переконливості цього вислову.

Звичка шукати в товарах ознаки надлишкової дорожнечі та вимагати, щоб у всіх товарах була помітна якась додаткова, вигідна для заздрісного порівняння утилітарність, призводить до зміни в критеріях, за якими виводиться загальна оцінка корисності товарів.

В оцінці товарів споживачем те, що доставляє пошану, і те, що є грубо функціональним, не існують окремо один від одного, обидва ці компоненти складають нерозривну у своїй сукупності корисність товарів. За таким критерієм жоден предмет не витримає випробування на корисність, якщо буде володіти тільки достатніми фізичними властивостями. Це призводить до того, що виробники предметів споживання спрямовують свої зусилля на виробництво товарів, які будуть належним чином утримувати компонент, здатний приносити пошану.

Глава VIII. Звільнення від виробництва та консерватизм

Сьогоднішня ситуація формує інститути завтрашнього дня внаслідок процесу примусового відбору, діючи на звичні погляди людей, на речі і таким чином змінюючи або зміцнюючи точку зору або духовну позицію, успадковану від минулого. Інститути – іншими словами, звичні принципи, керуючись якими живуть люди, – успадковуються, таким чином, від колишнього часу, часу більш-менш далекого, але як би там не було вони виробилися в минулому і успадковані від нього. Інститути – це результат процесів, що відбувалися в минулому, вони пристосовані до обставин минулого

і, отже, не перебувають у повній згоді з вимогами цього часу. Такий процес відбору і пристосування в силу його природи ніколи не наздожене поступально мінливу ситуацію, в якій у будь-який певний час перебуває суспільство, бо оточення, обставини, потреби суспільного життя, під дією яких відбувається пристосування і проводиться відбір, змінюються день у день, і кожний наступний стан суспільства, ледве встигнувши встановитися, вже виявляє тенденцію до старіння. Коли суспільство робить крок вперед у своєму розвитку, сам цей крок є зміною ситуації, що вимагає нового пристосування, він стає відправним моментом для нового кроку в пристосуванні, і так далі до нескінченності.

Слід відзначити також, хоча, можливо, це буде нудною банальністю, що існуючі в наші дні інститути – прийнята в даний час система суспільного життя – не зовсім підходять до сьогоденної ситуації. У той же час звичний спосіб мислення людей має тенденцію продовжувати своє існування невизначено довго, крім тих випадків, коли до його зміни примушують обставини. Ці таким чином успадковані інститути, цей спосіб мислення, точки зору, настрої і здібності розуму, та й багато чого іншого є, отже, найбільш консервативним фактором. Це фактор соціальної інерції, психологічної інерції, консервативності.

Дозвільний клас у значній мірі знаходиться у вигідному становищі, не відчуваючи на собі тиску тих економічних потреб, які панують у будь-якому сучасному суспільстві з його високоорганізованим промисловим виробництвом. Потреби, висунуті боротьбою за кошти для існування, є менш нагальними для цього класу, ніж для будь-якого іншого, і як наслідок такого привілейованого становища дозвільного класу ми вправі очікувати, що він виявиться одним з найменш піддатливий тим вимогам щодо подальшого розвитку та реорганізації інститутів, які висуваються виробничою ситуацією, що постійно змінюється. Дозвільний клас – це консервативний клас. Гострі вимоги, висунуті загальною економічною ситуацією, що склалася в суспільстві, не стосуються його представників. Для задоволення вимог змінилися виробничі технології, які не повинні під страхом поневірян змінювати свій спосіб життя або свої теоретичні погляди на навколишній світ, так як вони не є в повному значенні органічною частиною виробничої спільноти. Функція дозвільного класу в розвитку суспільства – перешкоджати руху, зберігаючи те, що застаріло. Це судження аж

ніяк не нове, воно давно вже повторюється громадською думкою як побите твердження.

Люди злиденно бідні й ті, чиї сили поглинає повсякденна боротьба за їжу, консервативні тому, що не можуть дозволити собі подбати про післязавтра; точно так само, як дуже багаті люди консервативні у тому, що в них мало підстав бути незадоволеними тією ситуацією, яка є на сьогодні.

З цього твердження очевидно, що інститут дозвільного класу сприяє тому, щоб низи стали консервативними, позбавляючи їх, наскільки можливо, засобів до існування і зменшуючи таким чином їх споживання, а отже, і потенційну енергію до такої міри, що вони стають нездатними до належних зусиль, щоб навчитися новим взірцям мислення і засвоїти їх як звичку! Скупчення багатства на верхніх щаблях соціально-грошової драбини припускає бідкування на більш низьких щаблях. Хоча це твердження банальне, але значне бідкування серед маси народу, де б це не мало місце, є серйозною перешкодою для нововведень.

Широке поширення демонстративного споживання як одного з елементів норми пристойності серед усіх верств суспільства не можна, звичайно, цілком вбачати у прикладі, який подає дозвільний клас. Вимоги благопристойності в цьому питанні дуже істотні і наполегливі, так що навіть серед класів, чиє грошове становище досить міцне, щоб допустити значне споживання товарів понад прожиткового мінімуму, залишок коштів, наявний у розпорядженні після задоволення найбільш нагальних матеріальних потреб, дуже часто відволікається на демонстративне споживання, а не на додаткові матеріальні чи духовні блага. Більш того, ті надлишки енергії, що все ж таки, існують також, швидше за все, витрачаються на придбання товарів для демонстративного споживання або демонстративного нагромадження. У результаті вимоги грошової солідності мають тенденцію (1) залишити лише убогий прожитковий мінімум для сфери недемонстративного споживання і (2) поглинути всякий надлишок енергії, яка може бути в розпорядженні після забезпечення чисто фізичних життєвих потреб. У результаті зміцнюється загальна консервативна позиція. Інститут дозвільного класу затримує розвиток суспільства безпосередньо (1) по інерції, що властива самому класу; (2) власним прикладом даючи установку на демонстративне марнування і консервативність; а також побічно (3) за

посередництвом тієї системи нерівного розподілу добробуту і засобів до існування, на якій ґрунтується сам інститут.

Варто дещо сказати про функції дозвільного класу в контексті направлення цього розвитку, а також у його гальмуванні, однак тут мало що можна додати про його зв'язок із розвитком інститутів, окрім як те, що стосується інститутів, що безпосередньо є економічними, і перш за все економічними за своїм характером. Ці інститути – економічні структури суспільства – можна грубо виокремити у два класи, або категорії, згідно з тим, якій із двох різних цілей економічного розвитку суспільства вони служать. Дотримуючись класичної термінології, можна сказати, що це або інститути придбання, або інститути виробництва, або, повертаючись знову до термінів, використаних у різному зв'язку в початкових розділах, це інститути фінансові або виробничі; або ж ще в інших термінах вони є інститутами, що відповідають або заздрісному, або незаздрісному інтересу. Одна категорія має відношення до «бізнесу», інша – до промисловості, розуміючи це слово в його технічному значенні. Остання категорія не сприймається іноді як інститути, здебільшого з тієї причини, що вони не стосуються безпосередньо правлячого класу, а тому рідко є предметом законодавства або зрілого суспільного договору.

Ставлення дозвільного (тобто імущого невиробничого) класу до економічного процесу є грошовими відносинами – ставленням користолюбства, а не виробництва, експлуатації, а не корисності. Непрямим чином його економічна функція може, звичайно, мати вкрай важливе значення для процесу економічного життя суспільства, і ми аж ніяк не маємо наміру применшувати економічну роль можновладців або «капітанів індустрії».

Звичаї світу бізнесу склалися через вибірккову дію законів хижацтва або паразитизму. Це звичаї власництва, похідні, більш-менш віддалені, від давньої хижацької культури. Однак сучасній економічній ситуації ці фінансові інститути ніяк не відповідають, бо вони склалися в економічних умовах минулого, умовах, які дещо відрізняються від нинішнього моменту.

Друкується за: Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен ; [пер. с англ.] – М. : Прогресс, 1984. – 368 с.